

РОЛЬ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ

ROLE OF INVESTMENT POLICY IN ENSURING PUBLIC DEVELOPMENT

У статті досліджено соціально-економічні процеси в Україні. Виявлено, що одним з інструментів, що дає можливість згладити суперечності ринкової системи господарювання в соціальній сфері, виступає інвестиційний механізм розвитку соціального потенціалу регіонів, який передбачає паритетну з державою участь приватних компаній у вирішенні економічних і соціальних проблем суспільства. Виявлено, що для вибору об'єкта соціального інвестування сьогодні використовують систему якісних критеріїв, заснованих на зіставленні позитивних соціальних ефектів від реалізації соціальних проектів. Завдяки інвестиції у розвиток соціального потенціалу вирішують завдання модернізації інвестиційної політики держави задля того, щоб вона краще захищала населення від нових соціальних ризиків, враховувала структуру потреб сучасного суспільства, що постійно змінюється, забезпечувала його фінансову та політичну стійкість в умовах розвитку нової економіки, заснованої на знаннях. Тому інвестиційна політика держави має не просто генерувати відповідні дії, спрямовані на компенсацію збитків, викликаних провалами ринку, соціальною невдачею, поганим здоров'ям тощо, а допомагати громадянам, сім'ям та суспільству адаптуватися до структурних трансформацій, таких як старіння населення, зміна структури сім'ї та напрямків зайнятості, вимірювання кар'єрних стратегій і умов праці, посилення культурної диверсифікації. Держава, орієнтована на розвиток соціального потенціалу (що має інвестиційну політику, спрямовану на розвиток соціального потенціалу), має низку переваг порівняно з традиційною соціальною державою. По-перше, вона відображає прагнення примирити економічну і соціальну політику. Економічний раціоналізм розглядає економіку, вільну від соціальних проблем. Новий підхід наполягає, що економіка, особливо так звана економіка знань, не може оптимально функціонувати поза суспільством з хорошими системами освіти, охорони здоров'я, забезпечення житлом та іншою соціальною інфраструктурою. По-друге, це прихильність до рівності можливостей. Нерегульований ринок не вирівнює можливості. Через дії безконтрольних ринкових сил окремі території і групи населення не зі своєї вини залишаються осторонь. Недооцінка розвитку соціальної інфраструктури, що забезпечує рівність можливостей, не просто неправильна з моральної точки зору, але має економічну ціну. Отже, в межах держави, орієнтованої на розвиток соціального потенціалу, мова йде про так зване інклюзивне зростання, тобто не просто про підвищення темпів економічного зростання, але й про справедливий розподіл його результатів. По-третє, прихильність принципам держави, орієнтованої на розвиток соціального потенціалу має на увазі розширення участі громадян в економіці, підвищення їх активності в економічному і в соціальному плані.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна політика, суспільний розвиток, соціальна

нерівність, соціальний ефект, соціальна інфраструктура.

The article explores the socio-economic processes in Ukraine. It was revealed that one of the tools to smooth out the contradictions of the market management system in the social sphere is the investment mechanism for developing the social potential of the regions, which provides for the participation of private companies on an equal footing with the state in solving the economic and social problems of society. It was revealed that today a system of qualitative criteria is used to select the object of social investment, based on a comparison of the positive social effects from the implementation of social projects. As a result, investments in the development of social potential solve the problems of modernizing the state's investment policy so that it better protects the population from new social risks, takes into account the structure of the needs of modern society, which is constantly changing, ensuring its financial and political stability in the context of the development of a new economy based on knowledge. Therefore, the state investment policy should not only generate appropriate actions aimed at compensating for losses caused by market failures, social failure, poor health, etc., but also help citizens, families and society to adapt to structural transformations, such as aging populations, changes family structures and areas of employment, measuring career strategies and working conditions, enhancing cultural diversification. A state focused on the development of social potential (which has an investment policy aimed at developing social potential) has a number of advantages compared to a traditional social state. First, it reflects a desire to reconcile economic and social policies. Economic rationalism considers an economy free of social problems. The new approach insists that the economy, especially the so-called knowledge economy, cannot function normally outside a society with good systems of education, healthcare, housing and other social infrastructure. Secondly, it is a commitment to equal opportunities. An unregulated market does not equalize opportunities. As a result of the actions of uncontrolled market forces, certain territories and groups of the population, through no fault of their own, are left out. Underestimating the development of a social infrastructure that ensures equal opportunities is not only morally wrong, but has an economic cost. Thus, in the framework of a state oriented towards the development of social potential, we are talking about so-called inclusive growth, that is, not just about increasing the rate of economic growth, but also about the fair distribution of its results. Thirdly, adherence to the principles of the state oriented towards the development of social potential implies an increase in the participation of citizens in the economy, an increase in their activity economically and socially.

Key words: investments, investment policy, social development, social inequality, social effect, social infrastructure.

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5240-2019-12-9>

Марухленко О.В.

к. екон. наук,
докторант кафедри соціальної та гуманітарної політики
Національна академія державного управління при Президентові України

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах ускладнення соціально-економічних процесів посилюється соціальна нерівність в суспільстві на тлі обмеженості можливості держави власними силами вирішувати весь комплекс наростаючих соціальних проблем. Як показує західна практика, одним з інструментів, що дають можливість згладити суперечності ринкової системи господарювання в соціальній сфері, виступає інвестиційний механізм розвитку соціального потенціалу регіонів, який передбачає паритетну з державою участь приватних компаній у вирішенні економічних і соціальних проблем суспільства.

Для вибору об'єкта соціального інвестування сьогодні використовують систему якісних критеріїв, заснованих на зіставленні позитивних соціальних ефектів від реалізації соціальних проєктів, таких як:

- підвищення рівня зайнятості населення;
- якість і доступність послуг охорони здоров'я для населення;
- розвиток науково-технічного потенціалу;
- підвищення якості освіти та її доступності для населення;
- розвиток соціальної інфраструктури;
- підвищення рівня забезпечення населення житлом;
- створення і поліпшення транспортної інфраструктури;
- поліпшення екологічної ситуації;
- застосування виробничих технологій, що забезпечують мінімальний негативний вплив на навколишнє середовище тощо.

Зрозуміло, що у таких умовах постає питання ролі інвестиційної політики у забезпеченні суспільного розвитку як відповідь на фундаментальні зміни економічного і соціального порядку, які відбуваються в сучасному суспільстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми інвестицій, їх ефективність, покращення інвестиційного клімату були і є предметом дослідження багатьох учених, серед яких: А. Амоша, І. Бланк, Є. Бойко, О. Величко, Б. Данилишин, О. Другов, М. Лесечко, І. Лукінов, С. Малахівська, І. Мальцева, М. Мельник, Ю. Орловська та інші. Не применшуючи ролі і значення цих досліджень для системи державного управління, зауважимо, що все ще не досить уваги було приділено соціальній спрямованості інвестиційної політики.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні вирішення державою соціальних питань стало невіддільною частиною соціально-економічного устрою

низки країн світу, однак масштаби, напрями та форми участі держави у вирішенні соціальних проблем сучасного суспільства, як і раніше, залишаються предметом активних дискусій. І це не випадково, оскільки нині низка факторів, що визначають соціально-економічний розвиток, вимагає адекватної відповіді з боку соціальної політики. Зміни в демографічній структурі населення і його ціннісних орієнтаціях, в соціально-трудовах відносинах, необхідність підвищення ефективності та результативності соціальних витрат, розширення сфери застосування нових технологій, насамперед інформаційних, процеси глобалізації, що набирають силу в сучасному світі, – усе це ставить нові завдання перед державою, зацікавленою в суспільному розвитку та розвитку соціального потенціалу.

Водночас вплив зазначених вище процесів на соціальну сферу суперечливий. Наприклад, розвиток інформаційних технологій (ІТ) створив нові можливості в усіх сферах життя сучасного суспільства (дистанційне навчання, електронні видання та бібліотеки, віртуальні спільноти, телемедицина і телесоціальне обслуговування, телеробота), але привело до загострення проблеми соціальної відчуженості (ексклюзії) і цифровому поділу (digital divide). Можна привести багато прикладів важливості ІТ як у забезпеченні нових способів організації професійного і соціального життя, так і посилення нерівності доступу до важливої інформації.

Формування соціального капіталу за допомогою громадсько-політичних рухів має надзвичайно велике значення для формування засад української демократії. Саме вони мають бути тим чинником, що допомагає державній владі визначити та вирішити актуальні проблеми, що в подальшому дасть змогу отримати підтримку суспільства.

Мета статті. Основною метою статті є дослідження теоретичних і практичних аспектів ролі інвестиційної політики в забезпеченні суспільного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Під впливом глобалізації, з одного боку, відбувається зближення соціальних моделей різних країн, цілей, методів та інструментів соціальної політики. З іншого боку, як підкреслює О. Богомолів, «ринкові економіки неоднакові, і модель, виправдана для однієї країни, необов'язково підходить для іншої. Занадто багато об'єктивних і суб'єктивних факторів, що впливають на її вибір і успішність функціонування» [1, с. 188].

У розвинених країнах соціальні витрати становлять істотну частину суспільних витрат. Як випливає з таблиці, державні соціальні

витрати коштують 20% ВВП в середньому по ОЕСР. Коефіцієнти державних соціальних витрат до ВВП є найвищими у Франції майже на 30% ВВП, тоді як Австрія, Бельгія, Данія, Фінляндія, Німеччина, Італія та Швеція також виділяють більш ніж чверть свого ВВП для державної соціальної підтримки. Натомість державні соціальні видатки в таких країнах, як Чилі,

Ірландія, Корея, Мексика та Туреччина, становлять менше 15% ВВП (рис.).

На своєму піку під час Великої рецесії державні соціальні витрати становили 21% ВВП в середньому по ОЕСР. З 2009 року витрати зменшилися, але в 2018 році середній показник в країнах ОЕСР все ще перевищував 20%. З 2009 року громадські соціальні витрати

Таблиця

Державні соціальні витрати країн ОЕСР [2]

Країна		2018 (↘)	2000	1960	1990
Франція	FRA	31,2	27,6	12,0	24,3
Бельгія	BEL	28,9	23,5	11,4	24,4
Фінляндія	FIN	28,7	22,6	8,1	23,3
Данія	DNK	28,0	23,8		21,9
Італія	ITA	27,9	22,7	10,7	20,7
Австрія	AUT	26,6	25,7	14,9	23,1
Швеція	SWE	26,1	26,8	10,4	27,2
Німеччина	DEU	25,1	25,4	15,4	21,4
Норвегія	NOR	25,0	20,4	6,0	21,6
Іспанія	ESP	23,7	19,5		19,2
Греція	GRC	23,5	17,8		15,7
Португалія	PRT	22,6	18,5		12,2
Люксембург	LUX	22,4	18,7		18,3
Японія	JPN	21,9	15,4	3,4	10,9
Словенія	SVN	21,2	22,0		22,0
Польща	POL	21,1	20,2		14,2
Об'єднане Королівство	GBR	20,6	16,2	9,7	14,9
ОЕСР	OECD	20,1	17,7	7,9	16,7
Угорщина	HUN	19,4	20,1		
Нова Зеландія	NZL	18,9	18,2	11,0	20,3
Чеська Республіка	CZE	18,7	17,9		14,1
Сполучені Штати	USA	18,7	14,3	7,0	13,2
Естонія	EST	18,4	13,8		
Австралія	AUS	17,8	18,3	5,9	13,1
Канада	CAN	17,3	15,8	8,1	17,5
Словацька Республіка	SVK	17,0	17,6		18,4
Нідерланди	NLD	16,7	18,8	9,6	24,0
Латвія	LVA	16,2	15,4		14,3
Литва	LTU	16,2	15,4		13,1
Ізраїль	ISR	16,0	16,2		16,4
Швейцарія	CHE	16,0	13,9		12,1
Ісландія	ISL	16,0	14,6		13,5
Ірландія	IRL	14,4	13,2	7,1	16,8
Туреччина	TUR	12,5	6,5		3,8
Корея	KOR	11,1	4,5		2,7
Чилі	CHL	10,9	10,4		11,0
Мексика	MEX	7,5	4,4		3,1

по відношенню до ВВП зменшилися майже у дві третини країн-членів ОЕСР, найбільше зниження відбулося в Ірландії та в Угорщині. В обох країнах падіння було пов'язане зі скороченням витрат на підтримку доходів населення працездатного віку та зростанням ВВП (знаменник у співвідношенні витрат до ВВП). На відміну від цього, у Фінляндії, Норвегії та Кореї співвідношення витрат до ВВП зросло на 2 відсоткових пункти за той же період. Збільшення було пов'язано зі збільшенням витрат на пенсії (всі три країни), тоді як у Кореї зростали витрати на охорону здоров'я та дошкільне виховання (ЕСЕС).

Оцінено на 2018 рік, на основі національних джерел для неєвропейських країн ОЕСР, та / або ОЕСР (2018), Економічний прогноз ОЕСР 103 А, як у червні 2018 року та ГД ECFIN ЄС (2018), щорічна макроекономічна база даних (АМЕСО) станом на травень 2018 року.

Також нагальною проблемою сьогодення є посилення нерівності в сучасному світі. В даний час відзначається найглибший за останні 30 років розрив між багатими і бідними в більшості країн ОЕСР. Найбагатші 10% населення країн ОЕСР заробляють в 9,5 разів більше, ніж найбідніші 10%, в 1980-і рр. це співвідношення становило 7:1. Дослідження експертів ОЕСР припускають, що нерівність доходів робить негативний статистично значимий вплив на середньострокове зростання. Зростання нерівності на три пункти Джині - а це середнє зростання, зафіксоване в країнах ОЕСР в останні 20 років - призводить до зниження економічного зростання на 0,35 процентних пункти в рік за 25 років, тобто акумульована втрата в кінці цього періоду складе 8,5% ВВП [3, 4].

Одночасно зберігається і бідність, хоча її характеристики змінюються. Наприклад, у 2011 році в США близько 46,2 млн чоловік, або 15% населення країни, жили нижче офіційної межі бідності, при цьому 10,4 млн - це працюючі бідні, тобто в сучасному суспільстві мати роботу ще не означає мати можливість жити безбідно. За даними на 2012 рік, в Європейському Союзі (ЄС) проблема працюючих бідних зачіпала 9,1 % населення працездатного віку.

Соціальні проблеми все частіше розуміються в категорії соціальних ризиків, перш за все так званих нових соціальних ризиків, що виникають у зв'язку з модернізацією [5; 6]. Вони можуть бути згруповані за трьома основними напрямками:

- поєднання сім'ї та роботи, особливо догляд за дітьми та людьми похилого віку;
- недолік знань і умінь, необхідних для отримання стійкої і адекватно оплачуваної роботи;
- втрата доступу до задовільного соціального захисту в ході реструктуризації держави добробуту, в тому числі в результаті розширення індивідуальної відповідальності за задоволення соціальних потреб.

У зв'язку з цим ставиться завдання забезпечення ефективного захисту громадян від нових соціальних ризиків, згладжування негативного впливу модернізації на певні групи населення.

До того ж в умовах світової кризи потрібні нові підходи до соціальної політики. Одним із таких підходів є інвестиційна політика держави, спрямована на розвиток соціального потенціалу.

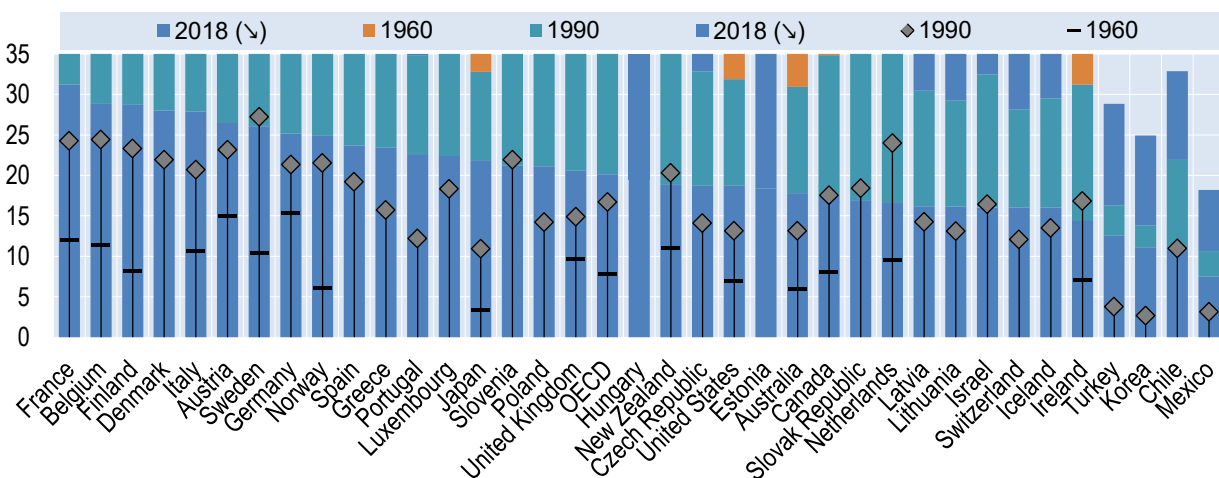


Рис. Державні соціальні витрати у відсотках від ВВП, 1960, 1990 та 2018 років

Джерело: ОЕСР (2019) База даних соціальних витрат ОЕСР (www.oecd.org/social/expenditure.htm)

Ринково орієнтований підхід став основою реформ, спрямованих на зниження суспільних витрат і приватизацію державних послуг. Неолібералізм розглядає інвестиційну політику, спрямовану на розвиток соціального потенціалу як контрпродуктивний фактор, що веде до формування залежності від державної допомоги, надмірного фіскального тиску держави і низьких темпів економічного зростання. Соціальні витрати відволікають капітал від виробництва і гальмують економічний розвиток. При цьому стверджується, що соціальні проблеми не вирішуються, бідність залишається, причому середні шари отримують більше, а бідні – менше, тобто інвестиційна політика держави, спрямована на розвиток соціального потенціалу бідним допомагає недостатньо, а іншим – занадто багато. Тому необхідне скорочення соціальної допомоги або посилення вимог до їх виплати за низкою соціальних програм. Вжиті в рамках такої логіки заходи виявилися ефективними у вирішенні фіскальних проблем держави, в перенесенні навантаження на приватний сектор і на місцевий рівень, але створили нові соціальні проблеми і привели до зростання бідності, соціальної і економічної нерівності і незахищеності.

Сьогодні протиставлення економічного зростання і соціальних витрат піддається перегляду. Все ширше визнається, що соціальні витрати можуть сприяти економічному зростанню та соціальному розвитку одночасно, виступаючи як інвестиції в стійкий розвиток. Соціальні програми повинні бути організовані таким чином, щоб мінімізувати можливий негативний вплив на пропозицію праці, підвищити якість робочої сили, стимулювати підвищення рівня зайнятості населення. Тобто вони можуть реально стати продуктивним фактором, сприяти досягненню стабільності держави, орієнтованої на розвиток соціального потенціалу та вирішення соціально-економічних проблем.

Важливу роль у розвитку інвестиційної політики, спрямованої на розвиток соціального потенціалу відіграє посилення конкуренції на світових ринках, так як успіх в глобалізованій економіці знань залежить від кваліфікованої та освіченої робочої сили, здатної адаптуватися до нових умов. Тому держава, орієнтована на розвиток соціального потенціалу, має заохочувати активність громадян (перш за все, на ринку праці) і озброювати їх для подолання нових ризиків. Для цього необхідний перехід від пасивного забезпечення держави до держави, яка стимулює особисту активність, відповідальність і заохочує прагнення грома-

дян до отримання оплачуваної роботи, тобто перехід від соціального споживання до інвестування у розвиток соціального потенціалу [7].

Основа держави, орієнтованої на розвиток соціального потенціалу, – активна роль держави як важливого виробника послуг. Оскільки громадяни часто не мають необхідної інформації і можливостей для раціонального вибору, багато потреб постіндустріального суспільства залишаються незадоволеними через провали ринку і, відповідно, їх недовершення. Низка соціальних послуг, які розширюють можливості людини, не обов'язково виробляються на приватному ринку, і тому участь держави в забезпеченні ефективного захисту громадян від нових соціальних ризиків стає імперативом.

Отже, хоча концепція інвестування у розвиток соціального потенціалу розглядає вільний ринок як основу сучасної економіки, нею визнається необхідність державного втручання і регулювання ринкових сил для того, щоб поліпшити як економічні, так і соціальні результати. Як зазначає Гідденс, завдання держави полягає в тому, щоб «використовувати динаміку ринку, маючи на увазі суспільний інтерес. Тобто використовувати баланс між економічним і неекономічним життям суспільства» [8].

Саме інвестиції забезпечили економічне відродження західних країн і забезпечили прискорені темпи росту суспільного виробництва. При цьому відбувся перехід від замкнутого кола «низький рівень доходів – бідність – низький рівень заощаджень – низький рівень інвестицій – низький темп росту доходів» до вищого рівня, при якому високий темп росту доходів населення забезпечує збільшення заощаджень та інвестицій, створюючи передумови для подальшого розвитку.

Загалом реалізація інвестиційної політики спрямована на покращення соціально-економічного становища в суспільстві, адже вирішення економічних проблем тісно пов'язане з соціальними. Отже, інвестиційну політику можна вважати важливим напрямом не тільки економічної, але й соціальної політики держави. Такий підхід дасть досягнути намічених цілей, використовуючи механізми державного управління.

Багато соціальних проблем можуть бути вирішені за допомогою інвестицій. Створення нових робочих місць, інноваційне навчання та перепідготовка працівників, підвищення продуктивності праці, ріст заробітної плати, економічна зацікавленість працівників і підприємців у високоефективному використанні накопиченого людського капіталу, підвищення

рівня та якості життя – це далеко не всі результати, які можна отримати в процесі реалізації виваженої ефективної інвестиційної політики.

Зважаючи на те, що в умовах економічної кризи саме соціальна сфера є найменш захищеною, а недостатність її фінансування призводить до погіршення соціального захисту та охорони здоров'я населення, зростання рівня безробіття, зниження реальних доходів населення, детальніше зупинимось на залученні інвестицій у цю сферу.

Особливості інвестування в соціальну сферу обумовлені, насамперед, специфікою виконуваних нею функцій. Базуючись на власній інфраструктурі (житло, установи освіти, охорони здоров'я, культури, спорту, служби зайнятості тощо), соціальна сфера виконує такі основні функції:

- соціальну, тобто функцію підтримки і розвитку різних верств та груп населення, а також досягнення узгодженості їх дій у суспільстві;

- економічну (в рамках цієї сфери відбувається розподіл і споживання життєвих засобів);

- соціалізації (забезпечення взаємодії особистості та суспільства, передачі історичного досвіду і традицій);

- гуманістичну (забезпечення умов життєдіяльності людей, гідного рівня і якості життя).

Інвестиції в соціальну сферу – це будь-які витрати, які сприяють підвищенню продуктивності праці індивіда і будуть компенсовані майбутнім зростанням його доходів. Наприклад, інвестиції в охорону здоров'я мають інфраструктурне спрямування, тобто створюють умови для ефективної участі працівників у виробничому процесі (фізично здорові люди рідше хворіють, можуть працювати з повною віддачею). Інвестиції в освіту формують робочу силу вищої кваліфікації, підвищують її продуктивність праці. Інвестиції в культуру дають змогу виховати особистість у дусі патріотизму та поваги до Конституції України, дотримання громадянських прав і свобод, поваги до традицій, віросповідання та мови; допоможуть сформувати у населення демократичний світогляд та усвідомити свою національну приналежність і гордість за свою країну. Все це у підсумку позначиться у рості валового внутрішнього продукту, створенні нових робочих місць, збереженні і розвитку фізичного

і духовного розвитку населення, збільшенні середньої тривалості життя.

Ще одним важливим соціальним аспектом інвестиційних проектів є створення нових і збереження існуючих робочих місць як головна умова реалізації активної політики зайнятості і стабілізації ринку праці.

Висновки. Поєднання проблем розвитку ринкових відносин із посиленням уваги до соціальних питань створює необхідні передумови для економічного оздоровлення, стабільного становища людини впродовж усієї трудової діяльності й після її завершення. Тобто економічне зростання і підвищення народного добробуту – взаємопов'язані процеси.

Отже, інвестиційна політика є вирішальним чинником соціальної та економічної політики держави. Без неї не вдасться швидко подолати загальноекономічну кризу і вийти на рубежі сталого економічного зростання, приросту соціального ефекту, збалансованості макроструктури, підвищення оплати праці до рівня стимулювання її високої продуктивності та ринкової платоспроможності, що є могутнім каталізатором загальноекономічного піднесення і прогресивних зрушень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Богомолов О. Нобелевский лауреат о российских реформах. *Мир перемен*. 2004. № 1. С. 82–87.
2. OECD (2019). Public social spending is high in many OECD countries. Social expenditure update 2019. January 2019. URL: <http://www.oecd.org/social/expenditure.htm>.
3. OECD (2014). Focus on Inequality and Growth. December 2014. URL: <http://www.oecd.org/social/inequality-and-poverty.htm>.
4. Cingano F. (2014) Trends in Income Inequality and its Impact on Economic Growth. *OECD SEM Working Paper*. No. 163. URL: <http://www.oecd.org/els/working-papers>.
5. New Risks, New Welfare: the Transformation of the European Welfare State. Oxford : Oxford Univ. Press, 2005.
6. Bonoli G. The Politics of the New Social Policies: Providing Coverage Against New Social Risks in Mature Welfare State. *Policy and Politics*. 2005. Vol. 33. No. 3. July. P. 431–449.
7. Taylor-Gooby P. The New Welfare State Settlement in Europe. *European Societies*. 2008. No. 10 (1). P. 3–24.
8. Jessop B. Towards a Schumpeterian Workfare State? Preliminary Remarks on Post-fordist Political Economy. *Studies in Political Economy*. 1993 No. 40. P. 1–39.